

תוכן עניינים

מבוא 3

פרק 1: העדפה מתקנת בישראל עבור המגזר הערבי 5

5.....העדפה מתקנת רקע כללי והיסטוריה.....

5.....העדפה מתקנת בישראל – רקע כללי וסיבות.....

8.....העדפה מתקנת בעבודה.....

פרק 2: דיון על עקרונות הצדק והמוסר 10

10.....רולס, עקרונות הצדק והקשר להעדפה מתקנת.....

12.....חלוקת הטובין הבסיסיים ע"פ תפיסת הצדק של רולס.....

14.....תפיסת הצדק המתקן – בעד ונגד.....

15.....המדינות הנטרלית בהקשר של העדפה מתקנת.....

פרק 3: גישות בעד ונגד העדפה מתקנת בישראל 17

17.....גישות נגד.....

19.....גישות בעד.....

22.....פרק 4: נתונים אמפיריים שקשורים לתוכנית העדפה מתקנת.....

דיון וסיכום 25

מבוא

בעבודה מחקר זו ברצוני לבחון את תאוריות הצדק של רולס בעזרת בחינה של תכונות העדפה מתקנת בישראל בדגש על המגזר הערבי-ישראלי.

שאלת המחקר שתנחה אותי: האם מדיניות העדפה מתקנת הרשמית הנהוגה בישראל כלפי האוכלוסייה הערבית בישראל היא ראויה וצודקת?

העדפה מתקנת, הינו מכשיר המאפשר ליישם שוויון מלא וצדק חברתי בחברה ליברלית ודמוקרטית בעולם המערבי, החל מאמצע שנות ה-60. משתמשים בכלי זה גם בישראל כלפי קבוצות ומיעוטים – נשים, העדה האתיופית, המגזר הערבי, אנשים בעלי מוגבלויות ועוד.

גם בעולם עושים שימוש נרחב בכלי זה, בארה"ב לדוגמא, כלפי האוכלוסייה האפרו-אמריקאית, בעבודה זו אבחן גם את המקרה הזה בקצרה על מנת להציג גישות בעד ונגד ואת הסיבות לקיום תכניות העדפה מתקנת. יחד עם זאת אך ניכר כי התכניות של העדפה מתקנת, בכל העולם המערבי, מעלים קשיים רבים וויכוחים חברתיים.

בעבודה זו אבחן את נושא העדפה מתקנת בישראל כלפי המגזר הערבי ועד כמה בפועל הוא תורם או לא תורם למגזר או פוגע בקבוצה הדומיננטית ובחברה אם בכלל.

ממשלת ישראל התחייבה מפורשות לפעול ליצירת מקומות עבודה לנשים וגברים מן המגזר הערבי ברמות הגבוהות ביותר של השירות הממלכתי והציבורי, וכן ללמוד את הבעיות המטרידות את האזרחים הערביים ולפעול לקידום פתרונות בהתאם. הבטחות אלה נכללות בקווי היסוד של שתי ממשלות ישראל האחרונות, בראשות אריאל שרון.

הצהרות הממשלה שנזכרו לעיל אינן הבסיס היחיד לתביעה לשוויון בשירות הציבורי. חוק שהתקבל בדצמבר 2000 מטיל על הממשלה חובה לקדם ייצוג הולם של העובדים הערביים בשירות המדינה בכלל הדרגות והמקצועות, בכל משרד ובכל יחידת סמך החוק (תיקון מס' 11 לחוק שירות המדינה (מינויים), התשי"ט, 1959) גם מסמך את הממשלה לייעד באופן מובהק משרות למועמדים כשירים לתפקיד מקרב האוכלוסייה הערבית. חוק החברות הממשלתיות קובע כי בהרכב דירקטוריון של חברה ממשלתית יינתן ביטוי הולם לייצוגה של האוכלוסייה הערבית.1. בכל הנוגע להשכלה גבוהה, המדינה מפעילה העדפה מתקנת בקרב האוכל הערבית בהקשר של קבלה לאוניברסיטאות, וייצוג בסגל האקדמי באוניברסיטאות של המגזר הערבי. כל אוניברסיטה מתחייבת למסלול העדפה מתקנת שיקל על תהליך קבלת הסטודנט מן המגזר הערבי לפקולטה

פרק 1: העדפה מתקנת בישראל עבור המגזר הערבי

העדפה מתקנת רקע כללי והיסטוריה

העדפה מתקנת גובשה לראשונה באמצע שנות ה-60 בארה"ב, כאמצעי להגשמת הזכות לשוויון הקבועה בתיקון ה-14 לחוקה. פעילותן הנרחבת של תנועות לקידום זכויות האזרח בסוף שנות ה-50 הביאה לחקיקתם של מספר חוקים לביעור האפליה, בעיקר בתחום המשפט והעבודה. אך לא היה די בחוקים אלו על מנת להביא לשוויון הזדמנויות, ועל כן החל להתפתח הרעיון לנקוט פעולה חיובית מתקנת מחדש של משאבים (בן ישראל, 1998). מאמצע שנות ה-70 מדיניות העדפה מתקנת בארה"ב החלה לגלוש גם לאזורים אחרים בעולם המערבי: מערב אירופה, קנדה, אוסטרליה – שם נחקקו חוקים רבים יישומה של המדיניות.

כאמור, בתקופה זו בעולם המערבי ובמטרה לקדם קבוצות מקופחות, מטעמי גזע, מוצא לאומי או אתני, צבע, דת או מגבלות נפשיות ופיזיות, נבנו תוכניות ונחקקו חוקים – כל הפעולות שנעשו לא נחשבו כאלה שסותרות את הזכות לשוויון ואינם נחשבו הפליה.

בהקשר זה, שינוי מסוים החל מאמצע שנות ה-80 ובמהלך שנות ה-90, כאשר בבית המשפט העליון ובממשל האמריקאי התגבשה מגמה לצמצם את תחולתה של מדיניות העדפה מתקנת, ואילו יתר העולם המערבי פעל ליישומה של המדיניות הזו באופן אקטיבי, בעיקר באמצעות חקיקה, על אף שגם שם עלתה ביקורת כנגד המדיניות. לאורך השנים מדיניות העדפה מתקנת נזנחה כליל בארה"ב (אללוף, 2004).

העדפה מתקנת בישראל – רקע כללי וסיבות

בדומה למקרה האמריקאי, גם בישראל הקדימו היוזמות הפרטיות את המדיניות הממשלתית וגם את הדיון העקרוני. ישראל, מדינה שבה הריבוד החברתי קוטבי למדי, והאוכלוסייה מחולקת למגזרים רבים, ותת מגזרים בתוך מגזרים לכן הדיון בכל הנוגע לחלוקת הטובין ושוויון הזדמנויות בישראל היו קריטי. בנוסף לכך, החברה הישראלית לא רק מחולקת למגזרים אלא גם מורכבת ממיעוט אתני-אזרחי ישראל הערבים. גם בהקשר הישראלי, העדפה מתקנת נתפסת כצדק מחלק, והיא כלי יישומי להשגת שוויון הזדמנויות בחברה.

כמו בחברה האמריקאית, גם החברה הישראלית מחויבת לערכים של ליברל – דמוקרטיים, ובעיקר לערך השוויון, לפחות בכל הנוגע לזכאות למינימום טובין בסיסיים, שיאפשרו לכל פרט לממש את מהותו כפועל מוסרי, דהיינו, כייצור תבוני וחופשי. הנחה זו מצריכה לא רק שוויון פורמלי בחברה, דהיינו שכל האיסורים החלים על האחד גם חלים על האחר, אלא גם בשוויון הזדמנויות. פירוש הדבר שבעלי כישורים דומים המשקיעים מאמץ דומה להשגת הטובין מסוימים יהיו בעלי סיכוי דומה להשיגם. נקודת דמיון נוספת בין החברה האמריקאית לישראלית היא המתאם הגבוה בין המעמד הכלכלי